

Постановка проблеми. Дослідження процесів вертикальної інтеграції в наукових працях в основному зосереджуються на взаємовідносинах підприємств в продуктовому ланцюгу: від виробництва сировини – до реалізації кінцевої продукції споживачу. Однак, існують відмінності у науково-теоретичних підходах щодо деталізації даного явища та відсутність його просторової та часової ідентифікації, відсутнє належне теоретико-методологічне обґрунтування. Основна необхідність подібної теоретичної ідентифікації зумовлена існуючою практикою господарювання в сучасних ринкових умовах та механізмом формування готової продукції у продуктових ланцюгах.

Аналіз останніх публікацій. Питанням теоретичного обґрунтування явищ вертикальної інтеграції, координації та контролю приділена у вага в працях зарубіжних та вітчизняних авторів О. Тріффона, К.Роя, П. Джоскоу, О. Уїльямсона, І. Акімової, Є. Серової, П. Саблука, М. Маліка, П.Лайка, В. Зіновчука, М. Ільчука та ін. При цьому необхідно зазначити, що всі вони ґрунтуються на різних теоретичних платформах та мають різні підходи щодо застосування в дослідженнях понятійного апарату та методології дослідження.

Мета дослідження. Дослідити існуючі теоретичні підходи до формування мотивів вертикальної інтеграції як альтернативної управлінської на основі аналізу наукових праць в даній сфері. *Об'єктом* дослідження є теоретико-методологічні основи формування вертикальних інтеграційних процесів. *Методика дослідження* включає в себе методи аналізу і синтезу, абстрактно-логічний метод.

Результати дослідження. Дослідження теоретичних основ вертикальної інтеграції є основою для формування методологічних засад процесів вивчення та управління вертикальними інтеграційними процесами. Основні отримані результати полягають у наступному:

1. Підходи до розуміння сутності вертикальної інтеграції ґрунтуються на принципах та припущеннях економічних теорій, що досліджують взаємовідносини економічних агентів і розглядають її з позицій групи неоінституціональних теорій як організаційний механізм нейтралізації трансакційних витрат, які виникають внаслідок специфічності інвестицій, опортуністичного поведіння, моральних загроз, асиметрії інформації та розподілу прав власності на продукцію. Класична та неокласична група теорій дає обґрунтування вертикальної інтеграції як процесу об'єднання виробничих одиниць задля підвищення ринкової влади, досягнення ефекту масштабу та загалом підвищення ефективності діяльності

2. Вертикальна інтеграція є однією із організаційних форм вертикальної координації в межах продуктового ланцюга, яка забезпечує максимальне управління та вертикальний контроль за трансакціями, а відтак є відмінною від інших організаційних форм взаємовідносин: короткострокових та довгострокових контрактів, об'єднань на основі дольової участі в капіталі, розподілі прав власності та регулюванні взаємовідносин.

3. Системними одиницями у формуванні продуктових ланцюгів є активи підприємства, що ідентифікують його у просторі і часі, як економічний суб'єкт, та трансакції, в результаті яких відбувається обмін правами власності на активи. Зважаючи на динамічність структури економічної системи у часовому та просторовому вимірі, необхідно розглядати економічний процес руху ресурсів та розподілу доходів, як сукупність трансакційних циклів ринку. Це дозволяє в перспективі застосувати відповідний методичний інструментарій для формування оптимальних механізмів

управління вертикальними інтеграційними процесами.

4. Причини та мотиви формування вертикальної інтеграції носять альтернативний характер та залежать від інформаційної обізнаності учасників про параметри ринку, підприємства-інтегратора, що формально ґрунтуються на порівнянні вигід і затрат використання наявних стратегій організації трансакцій і полягають в: забезпеченні належного рівня контролю над якісними і кількісними параметрами руху продукції в продуктовому ланцюгу; забезпеченні юридичної уніфікації поглядів щодо розуміння умов договорів (контрактів) для упередження опортуністичної поведінки; можливості непрямо впливати на процеси формування трансакцій в альтернативних продуктових ланцюгах, визначаючи їх структуру; нейтралізації вад переговорного процесу та втрат пов'язаних із непропорційним розподілом переговорної сили при укладанні угод (контрактів); подоланні інформаційного вакууму та втрат пов'язаних із неправильною оцінкою зовнішнього економічного середовища.

5. В свою чергу, застосований підхід з визначенням етапів процесу виникнення та «легітимізації» трансакцій дає теоретичне підґрунтя для класифікації інтеграційних процесів в залежності від ступеню нейтралізації трансакційних витрат в результаті їх впровадження, а також ідентифікації мотивів та доцільності використання горизонтальної та вертикальної інтеграції у організаційних стратегіях підприємств.

Методологія дослідження процесу формування та функціонування вертикально інтегрованих структур в агробізнесі ґрунтується на сукупності принципів та припущень економічних теорій та відображена у розробці загальної теоретичної моделі, принципів дослідження, методичних підходів та показників вивчення явища вертикальної інтеграції.

1. Процеси вертикальної інтеграції в агробізнесі необхідно розглядати у нерозривному зв'язку із системно-синергетичною парадигмою розвитку економічних явищ, адже управлінські рішення щодо застосування даної стратегії можуть форсувати процеси самоорганізації системи, що в кінцевому результаті може призвести до зниження ефективності інтеграції та недосягнення цілей, які вона ставить перед собою.

2. Емпіричного потенціалу нової інституціональної теорії не достатньо для охоплення всіх аспектів явища вертикальної інтеграції, які повинні враховувати особливості впливу глобальної та макроекономічної систем. Відтак, загальна методологія дослідження повинна включати в себе також і неокласичні моделі та містити з одного боку – дослідження від загального до часткового, а з іншого від часткового до загального.

3. На основі системно-синергетичного підходу визначено, що процес вертикальної інтеграції необхідно розглядати у двох напрямках – формування та функціонування, що мають різні принципи здійснення і системну природу пов'язану із стадіями самоорганізації та стабільності економічної системи, а отже потребують застосування різних методик дослідження.

4. Управлінське рішення щодо формування вертикальних інтеграційних процесів доцільно відображати у формі складної моделі, яка здійснює порівняння між вартістю здійснення трансакцій на ринку та в межах фірми та включає в себе з одного боку – елементи витрат, коефіцієнти виміру маржинальних витрат на управління ними, а з іншого – випадкові величини, що можуть призвести до нетипових відхилень і відображають вплив зовнішніх до процесу трансакцій факторів.

5. Специфічність активів є ключовим чинником прийняття рішення щодо вертикальної інтеграції та в подальшому до функціонування вертикально інтегрованої структури. Його слід відображати у формі параметрів технології, відстані до об'єкта інтеграції, додаткової вартості, що відповідно дають числову оцінку специфічності місця розташування, технологічній специфічності, специфічності людського капіталу.

6. Оцінку процесів формування доцільно давати на основі критерія прийняття рішення щодо вертикальної інтеграції, що включає в себе комплекс показників специфічності активів, вартості здійснення трансакцій, динамічності та концентрації ринку, невизначеності на ринку. В свою чергу оцінку власне процесу вертикальної

інтеграції необхідно здійснювати комплексно розглядаючи її, як єдину сукупність структурних елементів, кожен елемент окремо та взаємозв'язки між елементами (рис. 1).

Рис. 1. Формування критерію прийняття управлінського рішення щодо вертикальної інтеграції

Висновки. Дослідження теоретичних та методологічних основ формування та функціонування вертикально інтегрованих економічних систем необхідно здійснювати на системній основі, що включає в себе розгляд явищ інтеграції з позицій їх залежності від систем вищого рівня (макроекономічної та глобальної економічної) та систем нижчого рівня – індивідуалістичної. Це дозволяє ефективно застосовувати вертикальні інтеграційні стратегії підприємствам агробізнесу в змінних умовах зовнішнього середовища та оптимізувати управління трансакціями.

Використані джерела інформації

1. Шукалович В.Ф. Подолання ризиків формування вертикально інтегрованих структур в агробізнесі в умовах високої специфічності активів// В.Ф. Шукалович// Наук. вісн. Львівського нац. унів. вет. медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. – Том.14. - №1 (51), Ч.2. – Серія економічні науки. – С.377-381.
2. Шукалович В.Ф. До питання формування вертикальної інтеграції в агробізнесі// В.Ф. Шукалович, В.М. Трокоз// Вісник Державного агроекологічного університету. – 2011. – № 2 – С.212–220.
3. Шукалович В.Ф. Вертикальна інтеграція, координація та контроль в агробізнесі// В.Ф. Шукалович// Сталій розвиток економіки. – 2012. - №6. – С. 194-203.